

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

АДАПТАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-
ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ДУ ІРЕЕД
НАН України

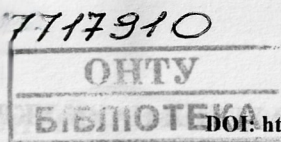
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ»

АДАПТАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В
УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією
д.е.н., проф. Уманець Т.В.

Одеса
2022

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Уманець Т.В. (наукова редакція, передмова, розділ 1, висновки),
Шлафман Н.Л. (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д, Ж), Даниліна С.О. (розділ 2),
Карпінська Г.В. (розділ 5, додаток К), Топалова І.А. (розділ 6),
Шаталова Л.С. (розділ 3), Бондаренко О.В. (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д,
Ж), Маслов Д.С. (розділ 7), Лукашук В.В. (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д,
Ж).

Рецензенти:

Літвінов О.С. – доктор економічних наук, професор, проректор з
наукової роботи Одеського національного економічного університету;

Ляшенко В.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач
відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва
Інституту економіки промисловості НАН України;

Філіппова С.В. – доктор економічних наук, професор, директор
Інституту економіки та менеджменту Національного університету «Одеська
політехніка».

Рекомендовано до друку Вченою Радою Державного установою
«Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
(протокол № 20 від 22.12.2022 р.)

Адаптація управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки:
теоретичний аспект / [Уманець Т.В. та ін.] ; за заг. ред. Уманець Т.В. ; НАН України,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України». – Одеса : ДУ ІРЕЕД
НАНУ, 2022. – 380 с.
ISBN 978-617-14-0054-2

У монографії представлено теоретико-концептуальні засади адаптивного управління бізнес-процесами в
умовах цифровізації економіки України на базі системно-діяльнісного підходу та принципів рефлексії,
цілеспрямованості, самоорганізації, науковості, саморозвитку, обов'язкового зворотного зв'язку та перспективності,
які передбачають зміни у морфології дослідження (розробку теоретичного підґрунтя адаптивного управління бізнес-
процесами), методів і критеріїв, обґрунтування теоретико-методологічних засад ідентифікації та оцінки домінантів
та імперативів адаптації управління бізнес-процесами та їх результативності на мікро- та мезорівнях.

Рекомендується студентам, аспірантам, викладачам економічних навчальних закладів, науковцям,
підприємцям, широкому колу осіб, що цікавляться адаптацією управління бізнес-процесами до умов цифровізації
економіки.

УДК 005.4:004

© Уманець Т.В., Шлафман Н.Л.,
Даниліна С.О. «та ін.», 2022
© Національна академія наук України, 2022
© Державна установа «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН
України», 2022

ISBN 978-617-14-0054-2

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Теоретико-концептуальні засади адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України	8
1.1 Передумови адаптивного управління бізнес-процесами до вимог цифровізації економіки: світовий досвід	8
1.2 Понятійно-категоріальний апарат теорії адаптивного управління бізнес-процесами до вимог цифровізації економіки	18
1.3 Системно-структурне подання теоретико-концептуальних засад адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки	22
Розділ 2. Особливості та ознаки трансформації уречевленої праці під впливом цифровізації	38
2.1 Структурні зрушення суспільно-виробничих відносин в умовах цифровізації	38
2.2 Трансформаційні зрушення уречевленої праці під впливом цифровізації	73
Розділ 3. Ознаки та особливості трансформації живої праці під впливом цифровізації	118
3.1 Трансформація живої праці під впливом цифровізації економіки	118
3.2 Структурні зрушення на ринку праці під впливом цифровізації економіки: світовий та національний виміри	141
3.3 Масштаби та глибина впливу цифрових технологій на сферу праці з точки зору соціальних напрямків в Україні та країнах ЄС-27	147
3.4 Напрями впливу цифрових технологій на сферу праці в контексті світового та національного вимірів	153
3.5 Нестандартна зайнятість населення на ринку праці за формами, умовами, перспективами в умовах цифровізації	166
Розділ 4. Наукові підходи до ідентифікації категорії «адаптивність» в контексті системної характеристики управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом цифровізації	188
4.1 Адаптивність в контексті управління бізнес-процесами в умовах цифровізації	188

4.2 Вдосконалення інституційної бази управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України	201
Розділ 5. Управління бізнес-процесами на підприємствах в умовах впливу кібер-фізичних систем: концептуальні засади	227
5.1 Сутність, структура та складові бізнес-процесів підприємницьких структур в умовах впливу кібер-фізичних систем	227
5.2 Сучасні моделі управління бізнес-процесами підприємницьких структур	241
5.3 Корпоративні інформаційні системи в умовах впливу кібер-фізичних систем: системні характеристики	245
Розділ 6. Системна характеристика управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кібер-фізичних систем на мезорівні	259
6.1 Характеристика бізнес-процесів підприємницьких структур	259
6.2 Концептуальний підхід до управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кібер-фізичних систем на мезорівні	265
6.3 Складові адаптивного управління бізнес-процесами на мезорівні	281
Розділ 7. Теоретичні основи формування та функціонування бізнес-процесів виробництва цифрових товарів в Україні.....	289
7.1 Цифрові блага та цифрові товари: співвідношення категорій	289
7.2 Інституційна база виробництва та обігу цифрових товарів: український та зарубіжний досвід	305
Висновки	324
Перелік джерел посилання	335
Додатки.....	369

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розвитку економіки з урахуванням соціально-економічних і геополітичних змін однією з головних проблем сучасних суб'єктів підприємницької діяльності стає їх успішна адаптація до вимог цифровізації економіки. У даному випадку мова йде не тільки про необхідність формування цифрового капіталу на підприємствах, а, в першу чергу, про здатність виявляти та використовувати нові можливості робочої сили, з одного боку, та засобів виробництва, з іншого, які пропонують цифрові та інформаційно-комунікаційні технології. Це в подальшому буде сприяти створенню рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації бізнес-процесів з метою результативної реалізації стратегій розвитку підприємницьких структур в умовах цифровізації економіки України.

Проблемам розвитку цифрової економіки та трансформаційним процесам, що відбуваються в суспільстві під впливом цифровізації, приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як: В.В. Апалькова, Б.В. Буркинський, О.С. Вишневський, В.М. Геєць, А.А. Гриценко, С.І. Князев, Н.М. Краус, О.І. Лайко, І.Г. Манцуров, М.І. Мельник, В.І. Міщенко, В.М. Тарасевич, Т.В. Уманець, Л.І. Федулова, С.В. Філіппова, Н.Л. Шлафман, І.Г. Яненко та ін. [1-14]. Розвиток цифрових технологій та їх вплив на бізнес-процеси розглядають у своїх працях В.Г. Будапов, О.Ю. Гусева, А.В. Кешелава, Н.М. Краус, А.О. Наторіна. Окремі аспекти адаптації організаційно-управлінської системи підприємства до змінних умов зовнішнього середовища досліджуються у працях Patel Ch., Silva M.A., Serra F.R., Reis N.R., Kiss A., Bag P.S., Wernerfelt B., P.I. Біловол, О.І. Зайцевої, Г.В. Жосан, В.О. Бетіної, К.В. Кривобок, Л.Л. Калініченко, Л.В. Соколової, А.П. Наливайка [15-24]. Поряд з достатнім наробком за даною тематикою дослідження проблема бачення напрямів розвитку цифровізації та її впливу на трансформацію елементів суспільного виробництва (уречевленої та живої праці) залишається недостатньо розробленою. Особливо це стосується теоретико-методологічного осмислення основ адаптивного управління бізнес-процесами до вимог цифровізації економіки України.

Метою дослідження є розробка теоретичних основ адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність постановки і

вирішення таких *задач*: визначити ознаки та особливості трансформації виробничих відносин під впливом цифровізації; розвинути наукові підходи до ідентифікації категорії «адаптивність» в контексті системної характеристики управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кібер-фізичних систем; обґрунтувати теоретико-концептуальні основи адаптації управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України.

У вступі розглянуто актуальність теми дослідження, мета, задачі та структурне наповнення кожного з 7 розділів.

Розділ 1 «Теоретико-концептуальні засади адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України» присвячено передумовам адаптивного управління бізнес-процесами до вимог цифровізації економіки на основі світового досвіду; удосконаленню понятійно-категоріального апарату теорії адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки; обґрунтуванню системно-структурного подання теоретико-концептуальних засад адаптивного управління бізнес-процесами в умовах цифровізації України на базі системно-діяльнісного підходу.

Розділ 2 «Особливості та ознаки трансформації уречевленої праці під впливом цифровізації» містить результати досліджень щодо структурних зрушень суспільно-виробничих відносин та трансформаційних зрушень уречевленої праці під впливом цифровізації.

Розділ 3 «Ознаки та особливості трансформації живої праці під впливом цифровізації» присвячено трансформації живої праці та структурним зрушенням на ринку праці під впливом цифровізації економіки України на основі світового та національного вимірів.

Розділ 4 «Наукові підходи до ідентифікації категорії «адаптивність» в контексті системної характеристики управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом цифровізації» містить інформацію щодо категорії «адаптивність» в контексті управління бізнес-процесами та вдосконалення інституційної бази управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України.

Розділ 5 «Управління бізнес-процесами на підприємствах в умовах впливу кібер-фізичних систем: концептуальні засади» присвячено розгляду таких питань як: сутність, структура та складові бізнес-процесів підприємницьких структур в умовах впливу кібер-фізичних систем;

сучасні моделі управління бізнес-процесами підприємницьких структур; корпоративні інформаційні системи в умовах впливу кібер-фізичних систем (системні характеристики).

Розділ 6 «Системна характеристика управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кібер-фізичних систем на мезорівні» містить характеристику бізнес-процесів підприємницьких структур; концептуальний підхід до управління бізнес-процесами та складові адаптивного управління бізнес-процесами на мезорівні.

Розділ 7 «Теоретичні основи формування та функціонування бізнес-процесів виробництва цифрових товарів в Україні» присвячено розгляду таких питань як: цифрові блага та цифрові товари; інституційна база виробництва та обігу цифрових товарів (український та зарубіжний досвід).

Монографію підготовлено авторським колективом ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» у складі: доктора економічних наук, професора *Уманець Т.В.* (загальна редакція, передмова, розділ 1, висновки – 3,4 д.а.); доктора економічних наук, провідного наукового співробітника *Шлафман Н.Л.* (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д, Ж – 0,5 д.а.); кандидата економічних наук, доцента *Даниліної С.О.* (розділ 2 – 3,35 д.а.); кандидата економічних наук, доцента *Карпінської Г.В.* (розділ 5, додаток К – 1,7 д.а.); кандидата економічних наук, доцента *Топалової І.А.* (розділ 6 – 1,0 д.а.); кандидата економічних наук, доцента *Шаталової Л.С.* (розділ 3 – 2,8 д.а.); кандидата економічних наук *Маслова Д.С.* (розділ 7 – 1,6 д.а.); кандидата економічних наук *Бондаренко О.В.* (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д, Ж – 0,5 д.а.); молодшого наукового співробітника *Лукащука В.В.* (розділ 4, додатки А, Б, В, Г, Д, Ж – 0,5 д.а.).

Автори висловлюють велику подяку рецензентам монографії: доктору економічних наук, професору, проректору з наукової роботи Одеського національного економічного університету *Літвінову О.С.*, доктору економічних наук, професору, завідувачу відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України *Ляшенко В.І.*, доктору економічних наук, професору, директору Інституту економіки та менеджменту Національного університету «Одеська політехніка» *Філіпповій С.В.* за цінні зауваження і поради, які були враховані і безумовно покращили зміст роботи.